

Pálmai József

A SZATYMAZI POSTA RÖVID TÖRTÉNETE¹

Az első postaállomás

„Kalapos” királyunk idejében, 1788-ban hozták létre a szatymazi postát.

A jó tíz éven át (1780–1790) uralkodó II. József, Mária Terézia negyediknek született gyermeke, aki meg sem koronáztatta magát, nagy gondot fordított az állam megreformálására, központosítására. Ez abból is kitűnik, hogy uralkodásának 10 éve alatt ennek érdekében összesen 6000 (hatezer) rendeletet adott ki, átlagosan napi kettőt. Mindent megszámlaltatott, összeíratott, megreformált, átszervezett, még azt is megszabva – takarékosági szempontokra hivatkozva –, hogy a halottakat koporsó nélkül kell eltemetni.

Ez időben indult az ifjú szegedi Vedres István (1765–1830) mérnöknek a pályafutása. Mint városi mérnök, majd főmérnök, a „kalapos” király rendeletéhez igazodva számos feladatot látott el, többek között pontosan kimérte és térképen bejelölte a Pest és Temesvár között közlekedő postajáratnak a megyén átfutó útját, és kijelölte rajta az állomások helyét. Az elméletben kijelölt útról csak annyit, hogy jó 50 év elteltével kezdett csak járható lenni.

A Szegedről kiinduló pesti járat első állomása Szatymazra esett, a mai Postakocsi Csárda környékére. A postaállomás először egy bérelt tanyában nyert elhelyezést. Mindaddig ott is maradt, amíg az 1700-as évek végén, az 1800-as évek elején Vedres István az általa megvásárolt területre a saját tervei alapján és a maga költségére fel nem építette a postakocsi-állomás ma is meglévő épületét.

A kezdetleges és ideiglenes postakocsi állomás első vezetője, akit indulás után még néhány évig nem postamesternek, hanem „adminisztrátornak” neveztek, Harasztly Antal volt. Az ő működése alatt (1790–1807) épült fel a ma is látható „új” posta épülete, amiről Vedres István írásaiból értesülünk, amikor arról értekeznek, hogy a Duna-Tisza közét átszelő, tervbe vett új csatorna helyét könnyű lenne kijelölni. A szatymazi posta mellett lévő vízfolyással szemben kellene a földmérőnek elindulni, és a csatornát, a víz útját követve a térképre rávezetni.

A Vedres-féle postaállomás

Ahogy említettük, Szeged város Vedres István, városi főmérnököt bízta meg a Pest felé tartó postaút végleges kijelölésével és a mellette lévő földek eladásával is. A föld akkoriban olcsó volt, csak azután az adóval kellett megbírkóznia a tulajdonosnak. Sokan nem tudták fizetni az adót, és később a földről is lemondtak. A postaút mellett kijelölt első területet maga Vedres István vette meg, ahol azután 1800-ban felépítette a postaállomást. Az építmény jó fél évszázadig (1800–1855) volt postai szolgálatban.

Vajon Vedres az 1700-as évek végén alaposan megfontolta és megtervezte-e, hogy hol legyen a szatymazi postaállomás, avagy csak az általa térképen kijelölt postaút mellé oda építette fel,

¹ Ez az írás Pálmai József: A szatymazi posta rövid története I. című, a Mi Lapunk 2011/08. számában Szatymazon megjelent cikkének bővített, átdolgozott változata.

Vedres István
(festmény, Szeged
Városháza)

ahová az a lovak által megtett kilométerek után éppen esedékes volt? Vagyis az 1800-ban felépített postaállomás (ma Postakocsi csárda) helyét annak idején egyszerűen kijelölte vagy megtervezte?

Vedres István városi főmérnökről, „geodétáról” föl sem tétélezhetjük, hogy komoly érv és indok nélkül, csak úgy, találmásra építette volna az út mellé a postaállomást. De mi lehetett az, ami arra ösztökélte, hogy pont oda, pont arra a helyre tervezze és húzza fel az épületet?

Tudjuk, hogy jóval később, az 1879-es szegedi nagyárvíz idején, amikor nemcsak a várost, de a széles környékét is elöntötte a Tisza vize, a Szatymazra menekülő Dankó Pistát és nagybátyját a „Cserepes csárda” környékén (így hívták akkor a mai Postakocsi csárdát) tették ki a ladikból, és onnan gyalogoltak be Szatymazra, a mai vasúti átjáróig. Dankó Pistáékat nem a vak véletlen sodorta a csárda mellé. A kormányos alighanem az évszázados, csaknem elfelejtett, akkoriban már alig használt, de az árvízkor újra megnyílt vízi úton vezette át a ladikját, tengernyi nádtól körülvéve. De miért vitték épp a mai Postakocsi csárdáig őket, hiszen Jánosszállás partjait hamarabb elérték volna?

Nos nem akkor indult meg itt a postaforgalom, amikor 1800-ban felépült a posta szatymazi állomása. Előtte már csaknem 50 évvel (1752-től) kezdetben heti egy alkalommal áthaladt itt a Pest és Temesvár közötti postajarat, levéllel, utasokkal. A Tisza szabályozása akkor még szóba sem került, így minden évben tavasszal vagy másfél hónapon át a postakocsi csak Szatymazig gurult, mert a víz miatt Szegedet megközelíteni kocsival nem lehetett (az 1700-as év második felében egyszer másfél évig tartott ez az állapot). Itt, Szatymaznál csónakba, ladikba ültek a postakocsi utasai, azzal vitték tovább őket Szegedre, illetve Szeged érintésével Újszegedre, ahol már várta őket a Temesvárra tartó postakocsi. Ez ugyanígy ment fordítva is, mert a Pest felé tartó utasokat a Tisza másik oldaláról, Szegedet érintve, vízen hozták ki ide, a későbbi postaállomás környékén várakozó postakocsihoz.

Ez volt az a tény, ami Vedres Istvánt arra ösztökélte, hogy ne csak az utat, a lovak által megtett kilométereket, hanem a „víz” okozta, évente ismétlődő akadályt is figyelembe vegye, és olyan helyre építse a postaállomást, ahol a zavartalan utas- és levélszállítás megoldható, mert ott van mellette a vízreszállás lehetősége, a szatymazi „kikötő”.

Amikor a Tisza gátjai elkészültek, és megszűntek a Szatymazig nyúló évenkénti árvizek, a postaállomásnak ez a szerepe végleg eltűnt. A Postakocsi Csárda mögött egyébként ma is megvan az a lapos terület, ameddig a kormányosok a vízen keresztül szállították a tavaszi nagyvíz idején az árut és az embereket.

A Vedres-féle postaállomás átalakított, bővített épülete (Postakocsi csárda) az 1960-as években

Az új postaállomás épülete a maga korában korszerűnek számított. Volt benne utasok pihenését szolgáló vendégfogadó, szálláshely, postának iroda, raktár, a ház alatt egy hatalmas pince, egy kisebb kovácsműhely és természetesen egy 20–25 lovat befogadó istálló.

Kezdetben a postakocsi alig szállított utasokat, hiszen utazáskor majdnem olcsóbb volt kocsit, lovat venni vagy bérelni egy-egy családnak, mint az útiköltséget kifizetni. Arról most ne is beszéljünk, hogy akkor még több ló volt a családok tulajdonában, mint ma autó.

Egy-egy, távolabbra látogató népesebb család minden szükséges felszerelést vitt magával a saját kocsiján, és csak arra vigyázott, hogy mire az est beköszönt, valamelyik biztonságos postaállomást elérje, mert ott a hatalmas kapuk és kerítések mögött az útonállók ellen védelmet talált. De a sötét éjszakában útonállók nélkül is veszélyesek voltak a „nyaktörő” utak, hogy mást ne mondjunk, a sok vízfolyás, homokdomb kerülgetése miatt éjjel könnyen el is lehetett tévedni.

A postamesternek ekkoriban csak egyik feladata volt a küldemények felvétele és az érkező levelek, csomagok címzetthez való eljuttatása. Rendelet írta elő egy időben (1885), hogy a szatymazi postára kell vinni az összes Felsőtanyára tartó küldeményt (Kistelek kivételével), és majd onnan továbbítják azt a címzetthez. A postamester másik fontos feladata az volt, hogy éjszakákra biztosítsa a betévedt utasok és a lovak ellátását, pihenését. Azért a napi munka zöme mégis csak akkor adódott, amikor a delizsánsz, a postakocsi megérkezett.

Először csak napi egypár kocsi haladt át a postaállomáson, aminek a száma a tarifák csökkenése és egységesítése után megtöbbszöröződött. Az elhangzó kürtjel a postakocsi közeledtét jelezte, hogy fogadására a postamegálló személyzete időben fel tudjon készülni. Amikor a négy – rosszabb útviszonyok idején hat – ló húzta kocsi megállt, az utasokat a fogadóba kísérték, a lovakat kifogták, megittatták, pihentették, abrakolták. A lovak patkóit átnézték, esetleg egyik-másik lovat vagy annak patkóját kicserélték. A postakocsit, de főleg annak kerekeit is át kellett vizsgálni és szükség esetén javítani, mert csak tökéletes jármű mehetett tovább. A postakocsik 4 utas és 8 mázsa áru szállítására voltak alkalmasak. Ha több utast vittek, az áruból annyival kevesebbet pakoltak vagy fordítva.

A postatársaság a Vedres István tulajdonát képező postaépületet 1800-tól bérelte. Az itt tevékenykedő és magánkézben lévő postát a szegedi központ alá osztották be, ami azzal is járt, hogy a veszteséget kimutató postát működésében a városnak évente támogatni kellett.

A Haraszy Antal postamestert 1807-ben felváltó Panin Boldizsár tanult ember volt. Kiválóan beszélt, olvasott és írt a magyar mellett német nyelven (német volt a hivatalos nyelv), jól olvasta a latin betűkkel írottak mellett a gót betűs szövegeket is. Jól eligazította a nem kis létszámú (8–10 főnyi) személyzetet. 1817-ben Kovács István nyerte el a postamesteri állást, amit akkor már meg kellett pályázni (pályázatkor az 1 évi bér 66%-át letétbe helyezve). Kovács azonban hamarosan meghalt. Helyét felesége, özvegy Kovács Istvánné vette át, aki 1833-ig látta el a postamesteri teendőket. Közben 1830. november 4-én meghalt a postaállomás épületét birtokló Vedres István főmérnök is, és az állomás tulajdonjoga legidősebb leányára, Rozáliára szállt át, aki akkor már Korda János (1788–1857) felesége volt.

Korda János
Joó Ferenc festménye
(Móra Ferenc Múzeum,
Szeged)

Ez időben szerveződött meg az európai gyakorlat átültetésével a gyorskocsijárat, ami abból állt, hogy az állomásokra befutó kocsiknál csak a lovakat cserélték ki, de azonnal, és menet közben a jó utakon nem lépésben, hanem vágatva haladtak. Az így futó postakocsi egy nap alatt tette meg az utat Szeged–Pest között. Ez az Ausländer Löbl és Bach György által megszervezett gyorskocsijárat még magántőkére támaszkodva indult és üzemelt, Bécs központtal.

Közben a postaállomás tulajdonosaként előlépő Korda János 1833-tól 1837-ig tartó időre átvette a postamesteri teendőket. Ezután azonban újra Kovács István özvegye következett 1837-től 1840-ig. 1840-től egészen 1850-ig még egyszer belépett postamesternek Korda János tulajdonos, aki közben nemzetőr őrnagyként, majd alezredeként jelentős szerepet játszott az 1848/49-es forradalomban, forradalmi tevékenysége miatt rövid időre le is csukták.

Ekkor a gyorskocsik már nem hetenként egyszer, hanem a hét csaknem minden napján hozták-vitték az utasokat, a csomagokat, a leveleket és a hírlapokat. Az útiköltség Pest–Szeged között 9 Ft volt, a postamester kiemelt fizetése egy évre 150 Ft, ami akkor nagy pénz volt. A levelek súlyát „lat”-tal mérték.

Szeged városa a szatymazi postaállomást nem pénzzel segítette. Erre utal, hogy Korda János 1850-ben újra kérte a postaállomás támogatásához a várostól az „50 hold baktói föld további használatát”.

Korda János tulajdonos életének a 62. évében járt, amikor 1850-ben átadta a postamesteri állást a jogvégezett és a szabadságharc után egy évig bujkáló István fiának (Korda István 1825–1885).

Posta a belterületen

A postaállomás átalakulását, majd lassú megszűnését az 1854-es évben átadott, Szatymazon is áthaladó vasútnak köszönhette. A gyorskocsi utasforgalma napok alatt leállt, de a levelek és csomagok is hamarosan a vaspályára kerültek. Egy ideig még Korda István postamester gyűjtötte a feladott leveleket, csomagokat, illetve kiosztotta az érkezőket, de nem találták jónak a kialakult helyzetet, ezért az 1860-as évektől ideiglenesen az állomásfőnökre bízta a postamesteri teendőket is.

Az állomásfőnököknek nem okozott különös nehézséget a postai feladat, hiszen kezdetben mindannyian német anyanyelvűek voltak. A levelek és csomagok száma azonban annyira megsaporodott, hogy a szatymazi vasútállomás közelében egy önálló postahivatalt kellett létrehozni. A postahivatal új bérelt helye a mai Petőfi utca sarkán lévő régi Báló-épület helyén állt. A postahivatal tevékenységét Baross Gábor miniszter működése alatt 1878-ban távírdával bővítették ki. A Petőfi utca sarkán álló, Botkánétól bérelt hivatalban ekkor már Varga Gizella a postamester és a távírdakezelő. Az 1891-es évben a telefon is megjelent a postán.

A sarki épületet azonban Báló István 1899-ben megvette, majd 1900-ban vendéglőt épített és nyitott a helyén. A postahivatal ekkor átkerült a Petőfi utca ugyanazon oldalának másik sarkára, a mai Hodács-pékség helyén állt egykori épületbe. Ide 1907-ben már két telefonvonalat is bekapcsoltak, a hosszabbik az orvosi rendelőbe vezetett.

1912-ben özvegy Kovács Dánielné pályázta meg a postamesteri állást, amit meg is kapott. A 10 évre szóló szerződésben, amit akkor már a budapesti központtal kellett megkötni, szó volt a posta új helyéről, megfelelő átalakításáról, bővítéséről is. A postahivatal a Kovács Dánielné tulajdonát képező, ma is látható, József Attila utca 2. szám alatt álló épületbe került át távírdástól, telefonostól.

1913-ban két lovas kézbesítőt kapott a szatymazi postahivatal, ettől kezdve naponta szállították a külterületi címzettekhez a küldeményeket. Ennek előzménye, hogy korábban csak hetente egyszer kapták meg a postájukat, bár a helyzeten az idők folyamán mindig próbáltak valamilyen módon, például pusztázók, rendőrök bevonásával kisebb-nagyobb mértékben javítani.

Kovács Dánielnével tíz év elteltével, 1923-ban újabb szerződést kötöttek, de 4 év után költöznie kellett. A sorompónál lévő, részvényesek pénzén létrehozott fürdő hamar megbukott, a fürdőhöz tartozó nyári vendéglő a város tulajdonába került. Egy idő elteltével ez az épület, amely az utcára néző frontján Szeged város címerét hosszú ideig viselte, alkalmasnak tűnt új postahivatalnak. Az 1927-es évben özvegy Kovács Dánielné házából ebbe a városi tulajdonú épületbe tették át a postahivatalt (ma Kossuth utcai orvosi rendelő). Csak két évig járt át Kovácsné az új és korszerűbb hivatalba dolgozni, mert 1929-ben váratlanul meghalt.

A szatymazi posta rövid története

Polgár Andorné, született Hamza Szeréna személyében még abban az évben, 1929-ben új postamester érkezett a szatymazi postahivatal élére, a ma orvosi rendelőnek használt épületbe.

Napirenden volt a posta fejlesztése, telefonközpontjának bővítése, új állomások bekapcsolása. Különösen nyári időszakban a sok nyaraló miatt nagy feladatot jelentett a szatymazi posta alkalmazottai számára a zavartalan működés biztosítása. 1935 novemberét írták akkor, amikor Szatymazon férjhez ment Polgár Andorné postamesternő egyetlen leánya, Hanna, akivel addig a postahivatallal egy fedél alatt lévő, hatalmas fürdőszobával rendelkező szolgálati lakásban lakott. Polgár Andorné már december elsejével kérte áthelyezését Újszegedre.

Polgár Andorné

A postahivatal új vezetőjének 1935. december 1-jétől Nikolényi Gizellát nevezték ki, aki egyébként már tavasszal átjött a dorozsmai postától helyettes vezetőnek, és aki testvére volt az akkori elemi iskola igazgatójának, Nikolényi Zoltánnak.

Tíz év elteltével a postahivatal újra költözött. Tóth Imre ügyvéd még 1936-ban a városnál elindította a szatymazi orvosi rendelő- és lakás átköltöztetését az akkori postahivatal helyére. A város tulajdonában lévő, az 1880-as években épített régi orvosi lakást, amely ma is ott áll a vasút mellett, a pálinkafőzde irányába haladó út mellett, Virág Vince szatymazi plébánosnak eladták, aki később azt az 1942-ben bekövetkezett váratlan halála előtt már az egyházra hagyományozta. A kapott pénzt a város kiegészítette (hogyné egészítette volna ki, hisz akkor már Pálfi József a polgármester), és egy korszerű postahivatal felépítését határozta el lakással együtt a hajdani fürdő sarkán, a sorompó mellett. Az épületben ma vegyesbolt működik. De ugyanekkor az elhagyott postaépületet is átalakították és kibővítették. Ez az 1937-es bővítés a mai orvosi rendelő és -lakás utca felőli oldalán ma is jól kivehető.

Az új postaépületbe átköltöző Nikolényi Gizella a leveleken túl nagy gondot fordított a virágokra is. Ez nem is csoda, hiszen az ő apja, Nikolényi István a tanítás mellett minden idejét rózsák oltására, nemesítésére és szaporítására fordította. Szebbnél szebb virágzó növényekkel teli ágyások fogadták a postára igyekvőket. És bizony itt is beigazolódott a közmondás, hogy aki a virágot szereti, rossz ember nem lehet. A mindenkin segíteni akaró postásra nagy szükség volt a vérzivataros háborús években. Nikolényi Gizella 1948-ban ment nyugdíjba a szatymazi postától, és 1970-ben, 82 éves korában hunyt el a Doránszky-tanyában. A fellelhető kevés képek egyikéről próbáljuk őt bemutatni.

Nikolényi Gizella

A hivatalhoz tartozó és egymást váltó kézbesítők közül Hajas György, Fodor György, Fogas és Kitli neve jut már csak a régi korszály eszébe.

A postahivatal élére került ideiglenes helyettesítő után Kürtösi István lett a posta vezetője. Csak néhány évig tevékenykedett itt, de két labdarúgó gyermeke miatt sokáig emlegették Szatymazon. Kürtösi Istvánt Kopasz Ferencné váltotta fel, aki férjével együtt látta el a postahivatalra háruló teendőket.

Az 1937-ben épült, elavult postaépülettől a dolgozók 1979-ben elköszöntek, és a még jelenleg is újnak számító, lakás nélküli központba költöztek.

A posta dolgozói az 1970-es években,
háttérben a régi postaépület

A jelenlegi postaépület átadásakor
készült csoportkép (1979)

A posta dolgozói
2011-ben

Álló sor:

Farkas Dezső külterületi kézbesítő

Szabó Tímea felvevő

Szerző Gizella felvevő

Frankné Ámont Edina mb. postavezető

Csíkos Antalné Gizike nyugdíjas felvevő

Fogas Imre belterületi kézbesítő

Guggolnak:

Kónya Imre külterületi kézbesítő

Csíkos Bernadett felvevő

A képről hiányzik:

Szűcs Ferencné belterületi kézbesítő

A posta dolgozói 2014-ben (1)

Kiss Nikolett, Kissné Tóth Tünde, Csíkos Bernadett,
Farkasné Balogh Gyöngyi postavezető

A posta dolgozói 2014-ben (2)

Kónya Imre, Szűcs Ferencné, Farkasné Balogh
Gyöngyi postavezető, Buda Gyula,
hiányzik a képről Fogas Imre